

УДК 343.14

*Ляш А. О.**кандидат юридичних наук, професор**професор кафедри кримінального та**кримінального процесуального права факультету правничих наук**Національного університету «Києво-Могиланська академія»*

ОЦІНКА ДОСТОВІРНОСТІ ПОКАЗАНЬ СВІДКА У ЧИННОМУ КПК УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Оцінка достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів, як і вся діяльність із дослідження фактичних обставин кримінального провадження, є процесуальною діяльністю і здійснюється слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом на підставі закону і в межах їх процесуальних повноважень. Суб'єктами оцінки достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів є також підозрювані, обвинувачені, їх законні представники, захисники, потерпілі та інші учасники процесу в межах прав, визначених законом. Їх оцінка може бути як усною, так і письмовою, і мати важливі правові наслідки під час прийняття й обґрунтування процесуальних рішень.

Проблеми оцінки показань свідка та інших процесуальних джерел доказів у кримінальному процесі розглядали у своїх працях такі українські та зарубіжні вчені, як В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, Р. В. Костенко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, С. М.

© Ляш А. О., 2017

© Національний університет «Острозька академія», 2017

-
- Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

Стахівський, В. М. Тертишник, М. Є. Шумило та інші.

Однак попри це ступінь наукової розробленості оцінки достовірності показань свідка недостатній і потребує переосмислення й удосконалення.

Метою цієї статті є аналіз наукових праць і норм чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), що стосуються оцінки достовірності показань свідка під час досудового кримінального провадження.

Доказування у кримінальному судочинстві є складною формою діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. Цю діяльність прийнято поділяти на окремі елементи, одним із яких є оцінка доказів та їх процесуальних джерел, зокрема, оцінка достовірності показань свідка.

З-поміж визначених ч. 2 ст. 84 КПК процесуальних джерел доказів, важливу роль в доказуванні відіграють показання – відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК) [1]. В рамках цієї статті ми розглянемо показання свідка та оцінку їх достовірності.

Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (ч. 1 ст. 65 КПК). Вважається, що свідок залучається до участі у кримінальному провадженні лише для того, щоб дати правдиві показання про відомі йому обставини. Тому законодавець встановив, що давання показань для свідка є обов'язком за невиконання якого до нього можуть бути застосовані відповідні санкції за винятком випадків, прямо передбачених законом.

Показання свідка мають свої процесуальні особливості і характеризуються такими ознаками: 1) це усне або письмове повідомлення

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

про факти; 2) це повідомлення про обставини, що мають значення для кримінального провадження; 3) це повідомлення, яке роблять особи, що викликані для допиту як свідки; 4) це повідомлення, яке отримують в установленому законом порядку посадові особи, які мають право допитувати як свідків осіб, що залучаються до сфери кримінального судочинства [2, с. 24–25].

Слушною є думка С. М. Стахівського, який вважає, що до предмета показань свідка насамперед мають входити відомості про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, пояснення фактів, доводи, судження та припущення свідка про відомі йому обставини, зокрема, свідка, який має спеціальні знання в певній сфері людської діяльності, оскільки це може сприяти правильній побудові версій, пошуку шляхів виявлення і перевірки нових доказів тощо, а також відомості, що вказують на його причетність до злочину, і відомості, що підтверджують непричетність свідка до діяння, яке розслідується [3, с. 179; 4, с. 52–54].

Оцінка доказів та їх процесуальних джерел є одним із елементів доказування. Процес оцінки показань свідка та інших процесуальних джерел доказів включає в себе такі елементи: визначення їх належності, допустимості, достовірності, достатності спочатку для висунення слідчих версій, а згодом – і висновків у кримінальному провадженні. Оцінка належності, допустимості, достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів здійснюється як у процесі їх збирання, так і на підсумковому етапі досудового розслідування, перед прийняттям й обґрунтуванням процесуальних рішень.

Оцінка належності доказів полягає у з'ясуванні їх зв'язку з обставинами, які підлягають доказуванню, тобто аналіз кожного виявленого доказу з точки зору його належності – встановлення зв'язку між доказом і подією, що досліджується.

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

Оцінка допустимості доказів та їх процесуальних джерел – необхідна умова їх достовірності, що вирішує такі питання: 1) чи дозволяє закон використовувати певне джерело фактичних даних у кримінальній справі (у кримінальному провадженні, за КПК України – А. Л.); 2) чи не було допущено порушень процесуального закону при одержанні та закріпленні інформації; 3) чи позначилися процесуальні порушення, якщо вони були допущені, на достовірності і повноті відповідної інформації; 4) чи використані всі необхідні джерела для встановлення фактичних даних [5, с. 436].

Оцінка достовірності, як і оцінка належності доказів та їх процесуальних джерел є тривалим процесом, який завершується лише в момент формулювання остаточних висновків у кримінальному провадженні на основі всієї сукупності зібраних доказів. Позатим, як слушно зазначає Р. В. Костенко, вирішення питання про достовірність одержаних відомостей, і відповідно, про визнання їх достовірними не може бути віднесене на кінцевий етап розслідування. Потреба у визнанні достовірними належних і допустимих відомостей, в наданні їм якості доказів, наголошує науковець, виникає задовго до закінчення процесу доказування при установленні обставин, що мають матеріально-правове значення, тобто обставин предмета доказування [6, с. 89–90]. В процесі доказування можуть бути використані лише визнані достовірними показання свідка та інші відомості, адже це пов'язано з прийняттям важливих процесуальних рішень і проведенням процесуальних дій, які не можуть ґрунтуватися на хибних, недостовірних відомостях.

Визначаючи достовірність відомостей про факти, наголошує С. М. Стахівський, орган розслідування чи судової влади повинен аналізувати весь процес формування доказів та процесуальних джерел. У випадку, коли інформація міститься у показаннях, наприклад, свідка – здатність

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

особи правильно сприймати явища, події, запам'ятовувати певну інформацію, відтворювати її [3, с. 62]. Ці вимоги в повній мірі мають стосуватися й інших осіб, показання яких відіграють істотне значення в процесі доказування, зокрема, потерпілих.

Термін «достовірний» означає «який не викликає сумніву, цілком правильний, точний» [7, с. 263]. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що оцінка достовірності доказів невід'ємна від їх перевірки, а перевірка й оцінка органічно переплітаються між собою.

Оцінка достовірності показань та інших процесуальних джерел доказів полягає в тому, що: 1) вивчається особа, яка володіє відомостями про подію, що розслідується (свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт), з точки зору її здатності дати правдиві і повні показання (висновок); 2) вивчається характер і умови виявлення матеріального об'єкта – носія інформації (предмет, який має ознаки речового доказу, документ); 3) аналізується зміст відомостей (послідовність і повнота викладення, наявність суперечностей, неточностей, упущень, обґрунтованості висновків, зроблених за даними науки, тощо); 4) інформація, яка одержана з певного процесуального джерела, порівнюється з інформацією, що отримана з інших процесуальних джерел [6, с. 94; 8, с. 114].

Оцінка достовірності показань свідка та інших процесуальних джерел доказів – це процес, який відбувається в ході проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, висуненні версій і прийнятті процесуальних рішень. Виходячи з викладеного, як слушно наголошує М. Є. Шумило, оцінка достовірності показань свідка залежить: 1) від характеру показань свідка. Для цього необхідно з'ясувати, джерелом якої життєвої обставини є ці показання, чи достатньо повно підтверджуються ці факти в показаннях, чи відноситься подія до обставин,

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

що підлягають доказуванню, умови сприйняття обставин, наявність потерпілого, прогалин в обґрунтуванні, логічність викладу показань тощо; 2) від особи свідка, що має значення для оцінки його показань – наявність зацікавленості, в результатах провадження, службових, родинних взаємин з іншими учасниками процесу, його психологічні особливості, здатність сприймати і давати правдиві показання, репутація свідка, характеристика як члена суспільства тощо; 3) від співвідношення показань свідка з іншими доказами у провадженні з метою з'ясування суперечностей або узгодженостей між ними.

Все це дає можливість, наголошує науковець, дати відповідь на два запитання: чи можна вважати показання свідка достовірними; чи мають місце в дійсності факти, викладені в показаннях. Для досягнення такої мети і спрямовані дії сторін кримінального провадження [9, с. 262].

Законом (ст. 96 КПК) визначено, що під час кримінального провадження з'ясовується лише достовірність показань свідка. Зокрема: 1) сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності його показань; 2) для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка; 3) свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань; 4) свідок може бути допитаний щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його показаннями [1].

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

Таким чином поза увагою законодавця залишилось з'ясування достовірності показань інших учасників кримінального провадження: потерпілого, експерта, підозрюваного (обвинуваченого).

Для потерпілого, підозрюваного чи обвинуваченого давання показань – це тільки право, яке вони використовують для захисту своїх законних інтересів. Тому потерпілому, підозрюваному і обвинуваченому має бути надана можливість дати показання і повідомити про все, що вони вважають за необхідне, а органи досудового розслідування і суд зобов'язані забезпечити їм реалізацію встановлених законом прав.

Варто зауважити, що під час досудового розслідування нерідко зустрічаються випадки зміни первинних показань не лише свідками, а й підозрюваними, обвинуваченими, потерпілими. Така поведінка потерпілих та інших осіб викликає у слідчого, прокурора, слідчого судді, суду обґрунтований сумнів щодо їх неупередженості, що тягне за собою необхідність перевірки показань таких осіб на предмет їх достовірності. Наведу приклад із особистої практики. У кримінальній справі по обвинуваченню Л. в умисному заподіянні тілесного ушкодження середньої тяжкості В. (ст. 102 КК України від 28.12.1960 р.), потерпілий неодноразово змінював відомості щодо механізму тілесного ушкодження, зафіксовані у його заяві, поясненнях і первинних показаннях, наданих під час його допиту як потерпілого. За його словами, під час сварки на побутовому ґрунті в коридорі комунальної квартири де він проживав, Л. завдав йому удар палицею в область лівої руки, в результаті чого він отримав закритий перелом променевої та ліктевої кісток. Ці показання В. підтвердив і на очній ставці, під час якої, на запитання слідчого: «Чи знають учасники очної ставки один одного і в яких стосунках знаходяться?», потерпілий В. заявив, що знає свого сусіда близько 12 років і стосунки з ним ворожі. Судово-медичний експерт спростував зазначений

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

механізм тілесного ушкодження. Ознайомившись з висновком експерта, потерпілий В. заявив, що Л. скручував йому руку і зламав її, що було зафіксовано у протоколі допиту. Додатково проведена експертиза спростувала і цей механізм тілесного ушкодження. Після ознайомлення з висновком експерта, під час допиту, В. заявив, що Л. зламав йому руку сильно зігнувши її. За результатами додаткового дослідження експерт надав імовірний висновок, що таке ушкодження руки може бути отримане в результаті згинання або падіння особи.

Ознайомившись з висновком експертизи, підозрюваний Л. показав, що після сварки з В. він виходив з квартири на вулицю, а В. пішов до своєї кімнати, спіткнувся і впав. В результаті огляду коридору, на полу в місці падіння В. виявлено відсутність керамічної плитки розміром 20×20 см і заглиблення напівсферичної форми глибиною 6 см. Тому виник обгрунтований сумнів в об'єктивності показань потерпілого В.

В результаті детального аналізу і оцінки усіх зібраних у цій справі відомостей було встановлено: 1) категоричне заперечення підозрюваним Л. факту нанесення тілесного ушкодження потерпілому В.; 2) систематичну зміну потерпілим В. показань щодо механізму нанесення йому тілесного ушкодження; 3) спростування висновком судово-медичного експерта двох, названих потерпілим, механізмів нанесення тілесного ушкодження; 4) наявність у потерпілого В. «ворожих» стосунків з Л., що може вказувати на упередженість і неправдивість його показань; 5) відсутність свідків-очевидців цієї події і неможливість отримання неупереджених (об'єктивних) показань;

У зв'язку з тим, що не були встановлені достатні докази для доведення винуватості Л. і вичерпані усі процесуальні можливості їх отримати, слідчим прийнято рішення про закриття кримінальної справи.

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

Це, на жаль, не єдиний приклад давання неправдивих показань особами, що потерпіли від протиправних дій чи бездіяльності іншої особи.

Отже, залежно від ситуації, що склалася під час досудового розслідування чи судового розгляду, неправдиві (повністю чи частково) показання можуть надавати не лише свідки, а й потерпілі, підозрювані (обвинувачені). Тому, вважаємо доцільним вимогу ст. 96 КПК щодо з'ясування достовірності показань свідка, поширити й на потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, а право ставити відповідні запитання, окрім сторін кримінального провадження, надати й суду, оскільки він несе відповідальність за законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення.

Достатність зібраних у справі доказів для достовірного висновку в кримінальному провадженні визначається внутрішнім переконанням особи, яка їх оцінює. Так, згідно з ч. 1 ст. 94 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Жоден доказ не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК) [1].

Теорією і практикою кримінального процесу вироблені вимоги, яким має відповідати в плані обґрунтованості внутрішнє переконання як результат оцінки доказів. Воно має ґрунтуватися на: 1) доказах, зібраних в установленому законом порядку; 2) доказах, перевірених і розглянутих в установленому законом порядку; 3) розгляді кожного із доказів окремо і всіх у сукупності; 4) всебічному, повному і неупередженому (об'єктивному) розгляді матеріалів кримінального провадження; 5) наявних

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

доказах так, щоб становити єдино можливий висновок із матеріалів кримінального провадження.

З урахуванням викладеного пропонуємо внести до чинного КПК такі доповнення:

– ст. 89 КПК доповнити частиною 4 де передбачити право слідчого, прокурора, слідчого судді та інших учасників процесу на оцінку доказів;

– назву ст. 96 КПК (З'ясування достовірності показань свідка), а також частини 1–4 цієї статті після слова «свідка» доповнити словами «потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого» у відповідному відмінку;

– ч. 1 ст. 96 КПК після слів «сторони кримінального провадження» доповнити словом «суд»;

– главу 4 КПК доповнити новою статтею 96¹ «Достовірність доказів» такого змісту:

1. Доказ визнається достовірним, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом і не викликає обґрунтованого сумніву.

2. Недостовірний доказ не може бути використаний під час прийняття процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Вважаємо, що ці доповнення закону, у разі їх врахування, сприятимуть об'єктивності процесу доказування, захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – № 11–12. – № 13. – Ст. 88 (зі змінами і доповненнями).

2. Ляш А. О. Докази і доказування у кримінальному судочинстві: [навч. посібник] / А. О. Ляш, С. М. Стахівський. – К.: Ун-т «Україна», 2006. – 185 с.

▪ Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: [монографія] / Стахівський С. М. – К.: Терно-граф, 2005. – 272 с.
4. Стахівський С. М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі: [навч. посібник] / С. М. Стахівський. – К.: Олан, 2001. – 96 с.
5. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. – М.: Юрид. лит-ра, 1973. – 735 с.
6. Костенко Р.В. Оценка уголовно-процессуальных доказательств: [монография] / Р.В. Костенко. – М.: «Юрлитинформ», 2010. – 152 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х.: Школа, 2009. – 1008 с.
8. Ляш А. О. Оцінка та використання доказів як елементи кримінально-процесуального доказування / А. О. Ляш // Проблеми кримінально-процесуального та цивільного процесуального права. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професорів кафедри правосуддя М. М. Михеєнка та М. Й. Штефана. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – С. 111–115.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – Київ: ЮСТІНІАН, 2012. – 1224 с.

Ляш А. О.

***Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України:
деякі проблемні питання***

Проаналізовано наукові праці й окремі положення кримінального процесуального закону, що стосуються оцінки достовірності показань

-
- Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

свідка під час досудового кримінального провадження, запропоновано доповнення до чинного КПК України, що стосується оцінки достовірності показань потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого.

Ключові слова: докази, доказування, процесуальні джерела доказів, показання свідка, оцінка доказів, оцінка достовірності показань свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого.

Ляш А. А.

Оценка достоверности показаний свидетеля в действующем УПК Украины: некоторые проблемные вопросы

Проанализированы научные труды, а также отдельные положения уголовного процессуального закона, касающиеся оценки достоверности показаний свидетеля при досудебном уголовном производстве, предложены дополнения действующего УПК Украины, касающиеся оценки достоверности показаний потерпевшего, подозреваемого, обвиняемого.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, процессуальные источники доказательств, показания свидетеля, оценка доказательств, оценка достоверности показаний свидетеля, потерпевшего, подозреваемого, обвиняемого.

Lyash A. O.

Assessment of the reliability of the witness's testimony in the current Criminal Procedure Code of Ukraine: some problematic issues.

Analyzed scientific works, and individual provisions of the criminal procedural law relating to assessing the reliability of the witness's testimony in pre-trial criminal proceedings, proposed amendments to the current Criminal Procedure Code of Ukraine concerning the assessment of the reliability of the

-
- Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.

victim's testimony, suspect, accused.

Key words: evidence, proof, procedural sources of evidence, testimony of a witness, evaluation of evidence, assessment of the reliability of the testimony of a witness and victim, suspect, accused.

-
- Оцінка достовірності показань свідка у чинному КПК України: деякі проблемні питання / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2017. – № 2(16) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17laodpp.pdf>.